

A gyalogosan megtett út

A Mirko Kovač-műhelyről: „az egyik élmény előhívja a másikat”

(Prológ)

Ha írásra adod a fejedet, jobb, ha tisztában leszel azokkal az inspirációkkal, amelyekről átszellemültél, úgysem lehet megfélekedezni róluk, egyszer-egyszer pedig számot kell vetni velük. A sugallatok elfogadása lehet a tehetőség megjelenésének egyik formája, csakhogy korántsem biztos, hogy ezt a tehetőséget az ember magának tulajdoníthatja, a korlátokkal viszont folyamatosan szembesül. „Az egyik élmény előhívja a másikat”, írta Mirko Kovač, impulzus adva számomra, hogy följegyezzem néhány állomását a *gyalogosan megtett útnak*, amely az ő prózájától vezetett el a saját, önéletrajzi kísérleteim egyik ágához.

1. 1974. AZ ASTORIA ÜVEGTÁBLÁI

Egy rövid bekezdésnyi regényrészlet vezet vissza a múltba, egészen egyetemista koromig. 1974 őszén iratkoztam be a budapesti bölcsészkarra. Napfényes idő volt, szikrázott a szeptember, a forróság sokáig kitartott, boldog volt az ég. Hálával tartoztam a sorsnak, hogy elsőre fölvettek az egyetemre; alig múltam tizenennyolc, a katonaságot egy kései skarlátfertőzés miatt megúsztam.

Fejest ugorhattam egy másik életbe.

Az öt bölcsészév zökkenőmentesen telt el, illő módon végeztem el a tanulmányaimat, ahogy egy vidéki fiútól elvárták. Az élet személyei elkerültek, egy mukkanásom se lehet utólag sem. A megpróbáltatások és a hányattatások azután következtek, hogy kiléptem az egyetem falai közül, és elkezdődött zarándokutam a sors kiismerhetetlen labirintusában. Azon az őszön azonban más volt a helyzet, a gyermekkor szökellése bennem élt, a félszegség pedig megóvott a rossztól. Felnőttként már az ember nem mindig tud vigyázni magára, és a helyzet eldurvul.

1974 őszétől munkaköri kötelezettségként sokat időztem a Széchenyi Könyvtár nagyolvasójában. A Nemzeti Múzeum épülete adott otthont a könyvtárnak a kiskőrúton; mentemben az Astoria szálló hatalmas üvegtáblái mellett haladtam el. Néha, nem tolakodóan, megálltam nézelődni; a látvány tiszteletet parancsolt, ünnepélyesnek éreztem a hangulatát. Csak évekkal később merészkedtem a szentély falai közé, amikor már elegendő tapasztalatot gyűjtöttem be a pesti életről, amely cseppenként adagolta az újabb meglepetéseket. Azóta is sokszor megfordulok itt, és eltűnődve bámulom meg az Astoria üvegtábláit, vagy térek be a szálló régimódi kávézójába, mert az utca jeleneteit szeretem onnan megfigyelni, szeretek elcsipni valami misztikus érzést a múltból, mely föltámasztja az elhagyott éveket. Gyakran jut eszembe Mirko Kovač leírása a helyiségről.

Az ismerkedés hetei sietve teltek, bóklsztam a pesti Belváros sűrűjében. Először a Duna-parttól az Astoria szállóig húzódó sáv nyílt meg előttem. Volt fölfedeznivaló bőven, alig győztem a szememmel. A szeles Kossuth Lajos utcán akkor még csillogó kirakatok sorakoztak; világiasnak tetsző életet élt a Belváros. Egy vidékről jött fiatal lépten-nyomon meglepetések értek. Azóta sokfelé megfordultam, és talán csak Isztambul lármás forgataga ragadott magával annyira, mint a pesti Belvárosé akkor. Szinte megittasultam tőle; addig Pest valahogy visszaverte a közeledésemet, én meg az ellenkezésemet nem voltam képes megfékezni.

Minden az Astoria szállónál változott meg.

Felejthetetlen pillanatok fűznek oda.

Évtizedek múltán a képzeletem vásznán föl-föltűnik cingár alakom, ahogy a szálló akváriumfényében félenken elsuhan, vagy ahogy a kivilágított üvegtáblák előtt téblábol, mert nincs bátorsága bemenni. Százszor történt meg hasonló, más-más szcenárióval, de ugyanazzal a csúfos végeredménnyel; gyámoltalanság a neve. Az irodalomban minden „világra jöhet”, úgyhogy évtizedekkel később egy regény néhány mondatában ráakadtam arra a leírásra, amellyel a kudarcom jóvátehetővé vált a magam számára:

„*Délután hat óra tájt az Astoria szálló megtelik öreg-asszonyokkal. mindegyikük a maga korának divatja szerint van öltözve: szalagos kalapok, pipaszár lábakon régimódi cipők. A kávéház hullaház, amelyben teáznak. A mozgó halálnak ez az egyedülálló látványa hét körül szertefoszlik, a kávéház kiürül, majd fiatalokkal népesül be. Rám tekint egy ragyás, vén női arc, mintha intene, hogy vegyem be a regénybe, kapcsoljam össze a hősnővel, aki minden gondolatomat leköti. Malvinának szenvednie kellett intézeti társnőjének ótvaros, kelékes arca miatt.*”

Egy montenegrói születésű író a hatvanas évek végén rövid időt az Astoria szállóban töltött. Szakmai felelősségvállalás hozta Pestre, anyagot gyűjtött készülő munkájához, egy *vérfagyasztó balkáni halottaskönyvhöz*, a *Malvina Trifković életrajzához*. Szerencsésen álltak együtt a csillagok: véletlenül megismerkedett egy szállóvendéggel, egy olasz lókupeccel, „ronda pasassal”, róla mintázta Malvina becestelen csábítóját, az Astoria szálló halljában pedig Pest különös panoptikumát is megfigyelhette; ezekről a *Bevezetés a másik életbe* című könyvében ír. A lókupecnek nincs szerepe a történetemben, a kávézónak – mint az idézetből nyilvánvalóvá vált – annál inkább.

A könyv írójáról sokáig azt sem tudtam, hogy a világon van. Nevét már az előbb elárultam, Mirko Kovač. Ez a fölkavaró és rejtelmes prózakötete a kilencvenes évek fordulóján került a kezembe; hamar a megszállottja lettem. A könyvre a Margit körüti antikvárium rendetlen, roskadozó polcainak egyikén akadtam rá; vadásztam a jugoszláv írókat, mert Ivo Andrić megfertőzött, utána már nem hagyhattak hidegen. A határ közelsége Kanizsától és néhány gyermekkori pillanat megerősített ebben a vonzalmamban. Az idő elhomályosít sok apró emléket, néhányat olykor kielecsít, olyat, amire nem is gondolnánk; az utcát, ahol megszülettem, föláltozta a város, hogy terjeszkedni tudjon. Az építkezéshez horvát vendégmunkások jártak át a határ túloldaláról. A napi robot végeztével teherkocsik platójára ácsolt padokra ültek föl, elfásult testtel, mumifikálódott arccal várták, hogy hazaszállítsák őket. Kíváncsian lestem őket; kevés idegent láttam addig a városban, Jugoszlávia közelsége nekünk kedvezett, a kishatár-átlépő kiváltság volt, Csáktornyáig lehetett eljutni vele, de nem a gyerekeknek. A sóvárgás érzése gyötört, mint amikor olvasmányélmények nyomán már középiskolásként kijártam a pályaudvar kellemes monarchikus épületébe, hogy lássam a zágrábi expresszt. Szinte hihetetlen meglepetés volt számomra, hogy azok a horvát emberek a bizalmukba fogadtak; pintesüvegben sört vittem nekik és dohányt, ha kifogytak belőle. Ha kínáltak valamivel, elfogadtam; csokoládét, rágógumit hoztak nekem, és mosolyogva nyújtották oda, néhány ismeretlen szó kíséretében. Mindig hálával gondolok rájuk, mert új szint hoztak a gyermekkoromba.

„Budapest különös élmény volt. Megkopott előkelőséget, történelmi raktárat láttam benne, amelyben mégis volt némi rend.”

A városról ennyit írt, nem többet; ellenben bekukucs-kált otthonokba. Nem közönséges tanulságait már csak azután értettem meg, hogy az egyetemi leckekönyvemet az asztalfiók mélyére süllyesztettem:

„Akadt néhány ismerős, jártam néhány lakásban. (...) Néha mintha régiségboltban jártam volna. Nézegettem a múlt darabkáit. Valami megmagyarázhatatlan szag terjengett ezekben az otthonokban. Szinte hihetetlen, hogy nem is kell kutatnod, lépten-nyomon regényanyagra bukkansz. Csak rá kell gondolni a könyvedre, máris megjelennek és felkínálkoznak az alakok.”

Számomra az élet valósága akkor más ablakokat nyitott meg. A Belvárossal való találkozás revelációjának a Felszabadulás tér rekonstrukciója vetett véget. 1974 késő őszen fogtak hozzá az átépítéshez. Gyors ütemben zajlott a bontás, megrökönyödéssel néztem, ahogy a munkások darabokra szednek mindent, föltépik a villamossíneket, kibelezik az utcákat, árkokat ásna, vasrudakkal csőrömpölnek. Az emberek földhányások fölött deszkákon imbolyogtak a naponta áthelyezett buszmegállókhoz. A járdákon megszűnt a közlekedés, átjárókat nyitottak a Petőfi Sándor utcai bérházak udvaraiból; kopott kapualjak, kicsorbult lépcsősorok, eltört kapucsengők, átázott, foszladozó névtáblák és szomorú ecetfák tárultak föl a város eddig piperkőcnek tetsző szögletében. Komor szagok szivárogtak a pinceablakokból a levegőbe az egyetem nyugalmat sugárzó épülettömbjétől néhány lépésre.

A lassan megszokott részletek hamar elmozdultak.

2. ENGEDNI A KÍSÉRTÉSNEK

Ez az írás tehát kísérlet arra, hogy néhány epizódon keresztül elmondjam, hogyan húzódtam be egy író által nyújtott hajlékba.

Sok időt és energiát fecséreltem el azzal, hogy az irodalom csábításának valahogy eleget tegyek. Milyen ösvényen induljak el? Vajon készen állok-e az írásra? Minduntalan beleütköztem ebbe a kérdésbe; a csábítás könnyű prédája voltam, de szösszeneteimet a külvilág elől keményfedelű spirálfüzetek páncéljába zártam. Az elégedetlenség szétzúzta az illúzióimat, veszélybe sodort, aláaknázza az önbecsülésemet. Egyet tehettem: várakoztam. Erre ítéltem magamat. Közben abban a hitben kerestem tovább, hogy majd változik valami, fordul a kocka, jobb lesz a lapjárás. A napfelkelte azonban késett.

Fanyar idők voltak. Modellt ültem saját tehetetlenségemhez egy falusi házban, levegő után kapkodva. Az évek közömbösen váltották egymást, lelkileg költséges időszak volt. Aztán a nyolcvanas évek változásai fölborzolták az eget, kilendültem tetszhalott állapotomból, amelyre egy új lakásba költözés és a szerelemmel való nagybetűs találkozás ütötte rá a pecsétjét.

E változásban idővel Kovačnak is része lett. Ha szabad így fogalmazni, *prózájának jelenlétében* írtam meg *ars poeticaszerű* vallomásomat; egy hazatérés leírása volt a közvetlen előzmény hozzá. Lassan érett meg bennem a gondolat, hogy a múltam elé álljak. Az emlékezés melankóliájának körvonalai ekkor kezdtek kibontakozni. Hogy így történt, más emberként élek ma.

(A hazatérés – vázlat)

Tél van, a maszaszt vonatablakból alig kivehető a táj a ködfátyolban; ide-oda zökken a szerelvény, ültömben is kibillent az egyensúlyomból. Szúr a szemem a szutykos világitásban. Az erősebb égőt elcsenhetnék.

Kilépek a vasutas futballpályával szemközti pályaudvarról; még a Monarchia építette. Kanizsán vagyok,

helyi érdekű utazó. A kései vonattal érkeztem, az utolsó buszjárat megvárta az utasokat, bebugyolálom magamat, a kopott épületek elszaladnak mellőlem. A szülői ház ösztönöz a sűrű hazatérésre. Képek torlódnak egymásra, életem könyvének sokszor átélt részletei. Ráunni nem lehet, a visszatérés is elszabadulás. A szél is elszabadul a szülőházamnál, a kertek végéből zúdul ránk, az öntöttvaskályha gyomra éhesen nyeli el az odaaprított fát; nem győzzük utánpótlással, fázunk a vastag takarók alatt. Még nem vezették be a gázt, nehéz átfűteni a kihűlt, védtelen falakat. Előre félek ettől, mégis jövök, sietősen, amikor csak tehetem, kéthetente, havonta. A dimbes-dombos utcák jéghidegek, üres csöndben didereg minden. Egy lelket sem látni, alszik a város, csak az ijedős kutyák ugatnak a Katonarét mélyén.

Vidéki csönd. Költői nyelve van.

Mielőtt megkocogtatnám a nappali szoba redőnyét, végignézek a gyéren megvilágított Rózsa utcán. Megvárt a múlt. Konstátalom a tény: vigyázott rám a szívélyes vendéglátó.

(Az emlékezés melankóliája – variációk ugyanarra)

Vannak események, amelyek nem tudnak kitörlni az emlékezetből.

Ha valaki a szívére hallgat, ezeket az emlékeket megőrzi a sír, elraktározza őket, mert életének egyetlen későbbi tapasztalata sem bírhatja rá, hogy megváljon tőlük, vagy elszökjön előlük.

Ezeknek az emlékdarabocskáknak a hétköznapok öröldései között nincs sok hasznuk, mégis – amikor egy-egy gyötrelmes órán az élet szövevényén elgondolkodunk – a búvkörükbe vonzanak. Mivel lerakódtak a lélek mélyén, készen állnak a visszatérésre, hogy ismét beavatkozzanak a sorsunkba.

Vajon figyelmeztetnek-e valamire is érzelmeink tárhelyein ezek a lappangó emlékek, amelyek ellentmondva a mulandóságnak, az örökkévalóság csíráját hordozzák magukban? Ez a kérdés halálunk pillanatáig nyitva marad, és akkor se lehetünk biztosak benne, hogy elérkezik majd számunkra a megvilágosodás.

Az emlékezés csapda is, a félbemaradt éden kísértése, mert a múlt elmosódik, föltámasztása sokszor hiú ábránd, hiába ez adja időtlen idők óta az elbeszélés illúzióját; a régmúlt események rejtjeleinek megfejtése mégsem szemfényvesztés, pedig sokszor igazolódtak a vele kapcsolatos kételyek.

Jó évtizede érzem úgy, hogy gyermekkorom és szülővárosom ködbevesző idejének bemutatásához megtaláltam a kulcsot, zárba illeszteni viszont még nem tudom, ez azt is jelenti, hogy az igényeim kielégítő elbeszélsmódot, írói technikát halálomig keresni fogom. Mindenesetre a múlt már nem veri vissza a közeledésemet; a kétségesnek érzett eredmény dacára igyekszem „megkönyvékezni”, és nap nap után odanyúlok a képzeletbeli falióra számlapjához, és összecsapintem a mutatóit. A megállított idő mágiáját nemcsak a diplomata használják előszeretettel, hanem az írók is, mert ez az írás egyik metaforája. Én képletesen azért töröm össze az óra mutatóit, hogy egyetlen részletet se hagyjak elveszni a világból, akkor se, ha nem éltem át őket, csak valahogy a lelkemig hatoltak. Az idő fogyása kötelességgé teszi ezeket a képzeletbeli kirándulásokat; olvastam róla, hogy sok írástudó esett már bele ebbe a maga ásta csapdába.

Megpróbáltam olvasmányaim nyomán fölismerni és tudássá alakítani azt, hogy az emlékek tanítanak igazán. Akár magad emlékszel, akár a neked mesélők. A múlt magának követeli az emlékezést. Az emlékező személyessége tartja feszültségben a szöveget, és ehhez – optimális esetben – egyedi nyelvezet és a nyelv- és mondathasználat is hozzá tartozik. Ezt több könyvem szigorú szakmai bírálójától, egy *másik Kováctól*, a szegedi egyetem irodalomtudásától, Kovács Krisztinától tanultam meg.

Két Kovač(s) is megjelölte írói feladatomat.

E ponton külön megemlékezem Kovač fordítóiról, akik magyarul újraköltötték ezt a titkokat rejtő, nyugtalan prózát: *Radics Víktórjáról, Borbély Jánosról, Brasnyó Istvánról és Orcsik Rolandról*. Ők terítették varázsszönyeget elém, érzékenységük megteremtette a regények hasonmását, avagy a tükörképét, ahogy Orcsik fogalmazott a munkájáról: „a fordítás az eredeti regény hasonmása: tükörképe”.

Az írás is hasonmás és tükörkép, az író illúziója is ezen nyugszik.

3. „A RÖVID ELBESZÉLÉS, A SZIGOR MŰFAJA”

Hezitálok, hogy vajon Kovač poétikai eszmefuttatásainak sugallata nyomán született-e meg az *Anyám prémes kabátja* című prózai írásom *formája*; utólag úgy érzem, a *szigor műfajának* útmutatását követtem benne.

Egy betegség mélypontján írtam; hónapok óta küzdöttem az ismeretlen kórral, amely alattomosan megtámadta a tudómet. Baljóslatokkal terhes időszak volt, félelemben vergődtem; végezhettem volna rosszabbul is. Vizsgálat vizsgálatot követett, hatalmas paksamétákkal közlekedtem, egyre szaporodó kórleírásokkal. Ezeket az orvosi tolvajnyelven írott szövegeket böngésztem a kórházi várakozás perceiben, vagy memóriagyakorlatokat végeztem, verseket mormoltam akadozott nyelvvél; igyekeztem nem csüggedni és *kihallani valami jót* szorongatott helyzetemből. Egyik alkalommal azon gondolkodtam el, hogy Anyám mivel vigasztalja meg, ha még élne; amíg törtem a fejem, odapillantottam a vizsgálati beutalóra: *Anyja neve*. Ekkor villant föl Villányi László költőbarátom verse *anyja nevééről, mindig jelen időben*.

A Korányi szanatórium szerpentinjein, a budakeszi erdő lankáján kezdett derengeni az a történet Anyám prémes kabátjáról. Csiráztatója Villányi László csodálatos verse volt, melyet mottóként az elbeszélés fölé írtam; Kovač is azért jutott az eszembe, mert mindkettőnk kedvelt irodalmi alakja, ahogy ebben egy levélváltás alkalmával megegyeztünk.

Anyám prémes kabátja

„Anyja neve? Kérdezik.
Mindig jelen időben.
Amíg élek, jelen időben.”
(Villányi László)

Gondolataim a szép, ápolt erdő részletein forognak, ahol a kórház fekszik. Elmerülök magamban. A kórházi időszámítás mértékegysége: várakozás.

Negyedórával ezelőtt jöttem át ide, ebbe az épületbe, lassú járással az autóknak épített szerpentinén. A rövidebb út lépcsőkön kapaszkodik föl a hegyoldalba; nem azt választottam. Már néhol avar borítja a fák alját; az aszfaltcsíkra is fölsöpört belőlük a szél. De a fenyvesek örökzöldek, csak az alsó ágak kopaszodtak meg. Mint Kanizsán. Átsüt rajtuk a késő délutáni fény. Macskák ülnek az üres parkolóban, fűrkészen néznek a levegőbe. Megérkezem. Egyedül vagyok az orvosi váróban; edzem magam, hogy elég önfegyellemmel rendelkezem-e. A főépület monarchikus előcsarnokában még elég önfegyelem állt rendelkezésemre, itt azonban már megbicsaklottam. Rövid szünetet tartok, próbálok ellazulni, keresni valami biztosat, vagy legalább biztatót, amitől a szívverésem ritmusa lelassul és helyreáll. A folyosók némák, ide hallatszik némaságuk az üres falak között. Mielőbb rá kell találnom a saját hangulatomra ebben a fehér csöndben, fegyelmezem magam. A

bekövetkező eseményeket rendeztem, befelé figyelek, de megint az út jut az eszembe, a kacskaringós szerpentin az erdőben, a rézsút átsütő fények utolsó szépsége. A saját járásom. Ahogy jövök fölfelé, törekenyen. Ahogy mások jöttek fölfelé ezen az úton, törekenyen. Meggyötörten. Ahogy majd ez az út vezet lefelé velünk.

Magasan állnak az ablakok, mint régen a falusi istállókon. Ez az épület alagsora, toldozott-foldozott labirintus, később alakították ki a vizsgálókat benne. Itt van a radiológiai osztály. Az eredeti fajanszlapokat a lábamnál másik fajanszlapokkal pótolták ki, a mintázatról látni. A régi konyhában Anyám nézegette a lábánál a fajanszlapokat, a mintákat akkor is látta, ha nem akarta észrevenni. Körömcipője élével összekötötte őket; csak ő ismerte a megfejtésüket. Ezekre a láthatatlan ábrákra, összekötött vonalakra bízta rá magát. A karcok az évek alatt kicsinyke vajatokká mélyedtek. Útvonalakká a semmibe. Amikor lebontották a házat, a munkásokat megkértem, tegyenek egyet félre nekem. De a múltnak ez a hajszálere elkallódott az időben. Most én is a fajanszlapok mintáit követem a tekintetemmel. A cipőm vasalásával odakarcolok; elhanyagolt ez a köpadló.

Kint fölkapott valamit a szél, kartondobozok zuhantak a földre; csörgedező hang szítál, majd elhal.

A neon egyhangúan serceg a mennyezeten.

Kórházi időszámítás. Várok. Anyám emlékképevel.

Neszez bennem a múlt.

Anyám barna staniclit húz elő a retiküljéből. Olyat, amilyenbe Borhidáné boltjában mérik ki az édességet. A Dunakavics volt a kedvencem. A stanicliket, ha kiürültek, szépen össze szoktuk hajtogatni, hogy legyen a háznál csomagolópapír. Semmi se mehet kárba; a szegénység még átjárta az emberek életét, mi sem voltunk kivételek. Anyámon a prémes kabátja.

Ha Anyám ősszel és télidőn ünnepi alkalmakkor, ide tartoztak a vasárnap délutáni rokonlátogatások is, a prémes kabátját öltötte magára, az utca legelőkelőbb hölgyévé változott. Öltözködés közben halkán dudorászott, az előszobai tükör előtt pedig többször is megperdült, ide-oda forgott, hogy minden irányból lássa, hogyan áll rajta ez a szívéhez nőtt ruhadarab. Szinte szikrát hányt a csizmája sarka. Ezzel a darabbal, amely ruhatárának ékessége volt, Anyám gyöngéden bánt; vastag szövetanyagának tömör, mélykék színe és szabásának erőteljes, mégis elegáns vonala szinte sugárzott az alakja körül. Alig kicsikét ereszkedett a nehéz anyag a térd alá, szorosán a testéhez simulva csak deréktól lefelé bővült ki haragszerűen, így tartva távol viselőjétől a hideget és a fagyos szeleket. A divatban járatos hozzáértők ujjukkal csettintve az ilyen ruházat látán fölkiáltanak: „szép az anyag esése”. Nagy, színe-játszó gombokon, mint valami kitűzőkön, csillámlott a délután utolsó sugara, amikor hazaérkezett, és én az ablaknál vártam rá a hótól görnyedező fenyőágak rejtekében.

„Ma könnyeznek a kabát szemei”, mondtam Anyámnak, amikor odalépett hozzám a szobában; amíg nem győződött meg róla, hogy a távollétében semmi baj nem ért, a viláért le nem vetette volna a kabátját.

„Mosolyognak – javított ki. – Rosszul látod, kisfiam.”

„Anyja neve?” Egy vékony hang szólalt meg valahonnan a helyiség sarkából. Nem személyes megszólítás volt, a kérdést nem nekem tették föl, a hangszűlyből éreztem, hogy nem rám vonatkozik. Akkor már feszülő testtel a vizsgálókészülék asztalánján feküdtem kinyújtott és a fejem fölött összekulcsolt karokkal.

A mennyezet halványsárgája.

A megült levegő.

Napfogyatkozás.

A kontrasztanyagtól hirtelen cserepessé vált a szám, kiszáradt a szájpaddásom; a testben szétfutó száraz meleget gyöngéd figyelemmel követem. Ennek soha nem lehet a

végére érni, nyilallt belém. Behunyt szemmel mégis könyvebb; az ember így elviselhetőbbé retusálja a komor pillanatot a képzeletében.

Ha jó lábbal kelt föl reggel.

„Anyja neve? Kérdezik. Mindig jelen időben. Amíg élek, jelen időben.”

Ha jó lábbal kel föl az ember reggel, mint a hörgőtükrözés napján, július derekán.

Gézzel takarták le a szemem. Könnyeztem a fájdalomtól, de egy percig sem féltem. A félelem elszivárgott belőlem, amikor a garatot és a hangszálakat érzéstelenítőblokkád alá vonták. Bátorítottak, hogy ez volt a legkellemetlenebb része a beavatkozásnak. Tévedtek; de nem engedheted át magad a kétségeknek, egyedül vagy a műtőasztalon, semmire se gondolsz, nem jársz gondolatban seholy, akik dolgoznak rajtad, föltételezed, jót akarnak. Nem áll módodban más. Méltányolod az egészségügyi személyzet erőfeszítését. Az észleleted ennyi, most nem is akarsz többet tudni a világról, nem tudnál mit kezdeni vele.

A vizsgáló magas ablaka közben bepárasodott. Lekészülök a gépről. Eltávolították a vénából a kanült, elkészültünk.

A hegyoldalra egyenletes sötétség borult. A kórházépületek között kivilágított utak. A neonburák ezüstszürke jelzőfényei alatt bukdácsolok. Nincsenek jól látható árnyak. Mire megyek magammal? „Anyja neve? Kérdezik. Mindig jelen időben. Amíg élek, jelen időben.”

Megjelenése után az elbeszélést elküldtem a nagybeteg Esterházy Péternek, akinek a halála fél évvel utána gyászba borította az országot. A következőt válaszolta:

kedves lajos,

elolvastam a szöveget, finom, érzékeny, az orvosi részét az átlagolvasónál jobban értettem.)

nem irigylem a cop-odat, igaz, az enyém se leányálom, hiába jól definiált. ezekkel most már elleszünk.

de addig is szép karácsonyt,

p.

4. KÉT LÁBBAL A FÖLD PORÁBAN

Mindig csodálattal adózom Kovač tehetségének, mert magával ragad az, ahogy prózájába beröpköd a mediterrán életérzés öröme, a tengerkéék fény; beáramlik a Balkán szívet repesztő mitológiája, csillámló sötétje; ha mesél, örülök, hogy az ő szavain át is fantasztikus ajándéknak tekinthetem körülöttem a világot. Könyveiben az életet megmételvező hiedelmekről olvashatni, különös népszokásokról, melyek gyógyítanak; gyakran levéltöredékekből idéz, ezek címzettjeit senki se ismeri már, a feledés homályából család-történeteket csal ki a napvilágra; népes rokonsága van. Gyámoltalan hősök és erős akaratú bukottak panoptikumát kelti életre. Polémia élőkkel és holtakkal; Kovač történetei a múlt elásott vagy éppen temetetlen emlékeihez fűződnek, boldogokról és boldogult együgyűekről szólnak. A befejezetlen tragédiából nincs menekülés; a tökéletes zártság és az emberi lét könyörtelen lehatároltságának könyve a *Malvina Trifkovič életrajza*, egyszersmind a tömörítés iskolapéldája. A *Hasadék* című „fantasztikus” elbeszélés egyik szereplője, Fehko mások irodalmi szövegein babrál, hibák után kutatva lyukakat, hézagokat, ha-

sadékokat keres bennük, és a „hasadékot” maga tömi be – javít, tehát kényszerű rögzsméje szerint hasonlatos munkát végez az írónak a világban vállalt feladatához és kötelességéhez. Kovač prózája temérdek életrajzi és irodalmi szílat mozgat meg, szó össze, kopíroz egymásra. A gyerekkor tükörCserepekben villan föl, ahol álom- és fantázia-töredékek sorjáznak költői engedetlenséggel.

Sokszor teszem föl a kérdést, hogy vajon éden volt-e a saját gyerekkorom? A gyerekkor elégikus víziója foglalkoztat. Egyszer régen, húsz éve is elmúlt, írtam a betemetetlen bombatölcseréről: háborús seb, rossz emlék, a múlt végeredménye. A medrében vadszeder futott, mélyen szeméthalom, aljnövényzete hömpölygő rozsdá, bogács. Valaki utóbb találóan azt mondta, történelmi ragtapasz. Ezt tartogatta a gyerekkor cseresznyefák, diófák alatt, katonák teteme fölött – ma már belátom, nem volt az éden, de az éden ígérete marad mindhalálig.

A legszebb évek beszéde a gyerekkor.

Kovač a halál százegyszer megírt mitológiájával is vigaszt nyújt nekem, mert elhiszem neki, hogy a haláltól mindenki vár valamit. A haláltól nem tágitott: „A világ pedig sohasem telik be a halálról szóló történetekkel. Ezeknek elmondása közben egyaránt figyelmesek a mesélők és a hallgatók is, mivel számtalan változat lehetséges.” Az élet kincs, de kerest is, amit teherként cipel az ember; a terhet pedig csak a halál veheti le a vállunkról. „A halál a legédesebb, ezért hagyjuk utóljára”, írta valamelyik elbeszélése végén.

Mirko Kovač két lábbal járt a föld porában.

Laudatio funebris. Minden halottam és a távozók emléke bennem. A melankolikus emlékezéssel saját halottaimat is előásom. Jelen voltam Öregapám halálakor, jelen, amennyire egy hatéves gyerek jelen lehet, a megrázó pillanatnak. A sírig kísért. Vidéken sokat járnak az emberek temetőbe; gyerekkoromban sok temetésre vittek el. Naponta gondolok a kanizsai Hidegházra; becsvágyam, hogy egyszer életrajzi prózám középpontjává váljon, mielőtt fölfalnak a betűk.

(Epilóg)

Szenteste misztikus éjszakáján kezdtem bele a vázlatomba; azóta toldozgatom, javítgatom; a javítási költséget meg semmiképpen nem akartam megspórolni.

Amikor tollat ragadtam, fagyott, a hideg levegő jégvirágot tapasztott az ablakra. A fűtés jól működött, panasza nem volt okom. A televízió kékes fényel közvetítette a Kiszéjus érkezését; az ismerősök másnap sajnálkoztak azon, hogy nem mentek el az éjfél misére. A kézirat fölött virrasztottam; álomtalan emberek vérét örökölttem. Gyötrődtem. Az ablaktáblán túl az ég lassan elveszítette szurokszínét. A hajnal kisebb jelei mutatkoztak. Nem volt értelme tovább fönmaradni. A nappal lemarja az emberrel az éjszakai gondolatokat, vezessenek bárhová is.

Barátaim sokszor megbírálják az írásaim: „cicomásan irsz, nem vagy elég lényegre törő”, fakadt ki az egyikük; „fogalmazz bátrabban, korholt egy másik szigorúan; „fog az idő, és még nem jutottál egyről a kettőre”, pírított rám a harmadik, kicsit lemondóan legyintve.

Szemlesütve hallgatok ilyenkor; azzal vigasztalom magamat, hogy a későn érők közé tartozom.

Kovač olvasása közben néha azon tűnődöm, hogy a barátaim hangján vajon nem ő szól-e hozzám?